

УДК 821.161.2-3/.94:355.01(470:477)"2014/2022"

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/6/6>

Олеся ЯНЦЕЛЕВИЧ

аспірантка Навчально-наукового інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, бульвар Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна, 01601

ORCID: 0009-0005-9566-2086

yantsolesya@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Янцелевич, О. (2023). Особистий досвід міграції українок під час російсько-української війни (щоденники О. Карі «Життя посеред життя», Н. Сухорукової «Маріуполь. Надія» і Т. Белімової «Біженка»). *Folia Philologica*, 6, 42–50, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/6/6>

ОСОБИСТИЙ ДОСВІД МІГРАЦІЇ УКРАЇНОК ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (ЩОДЕННИКИ О. КАРІ «ЖИТТЯ ПОСЕРЕД ЖИТТЯ», Н. СУХОРУКОВОЇ «МАРИУПОЛЬ. НАДІЯ» І Т. БЕЛІМОВОЇ «БІЖЕНКА»)

Стаття присвячена аналізу щоденників українок, їхнього особистого досвіду міграції під час російсько-української війни, яка розпочалася з Революції Гідності 21 листопада 2013 року, або Єврореволюції, Євромайдану (за місцем розвитку подій), коли український народ протестував проти тодішнього політичного керівництва країни та його відмови від курсу до Євроінтеграції. Небесна сотня 20 лютого 2014 року – це перша вбита сотня повстанців у цій Революції, яка продовжилася війною. Росіяни не визнавали свого вторгнення в Україну. І надто швидко анексували Крим – 18 березня 2014 року. Потім Донецький регіон – 7 квітня 2014 року, утворивши сепаратистські, маріонеткові – Донецьку Народну Республіку й 27 квітня 2014 року Луганську Народну Республіку. Наразі спостерігаємо період розвитку нової літератури про війну, яка потребує уваги науковців, аби проаналізувати її багатожанровість, читацьку рецепцію, художню й історичну цінність, вплив на творення сучасного літературного канону. Жанр щоденника першим після поезії відреагував на цю геноцидальну війну. Щоденники О. Карі, Н. Сухорукової, Т. Белімової привернули увагу читачів, науковців, режисерів, європейської спільноти. Щоденники – це яскравий приклад автодокументальної прози, яка за своїм змістом, формою та функціями є провокативною, неординарною, актуальною, такою, що постійно розвивається і набуває нових жанрових модифікацій. А постколоніальний підхід до аналізу текстів-щоденників як історичних свідчень дає змогу говорити про травму, життя в травмі, колоніальність, колонізатора, імперське мислення, насильницьке нав'язування тоталітарного режиму.

Ключові слова: російсько-українська війна, автодокументальна проза, жанр щоденника, постколоніальний аналіз, травма.

Olesia YANTSELEVYCH

Postgraduate Student of the Educational and Scientific Institute of Philology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Taras Shevchenko Boulevard, 14, Kyiv, Ukraine, 01601
ORCID: 0009-0005-9566-2086
yantsolesya@gmail.com

To cite this article: Yantselevych, O. (2023). Osobystyi dosvid mihratsii ukrainok pid chas rosiisko-ukrainskoi viiny (shchodennyky O. Kari “Zhyttia posered zhyttia”, N. Sukhorukovoi “Mariupol. Nadiia” i T. Belimovoi “Bizhenka”) [Personal Experience of the Migration of Ukrainian Women During the Russian-Ukrainian War (Diaries of O. Kari *Life in The Middle of Life*, N. Sukhorukova *Mariupol. Nadiia* and T. Belimova *Bizhenka*)]. *Folia Philologica*, 6, 42–50, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/6/6>

**PERSONAL EXPERIENCE OF THE MIGRATION OF UKRAINIAN WOMEN
DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR
(DIARIES OF O. KARI “LIFE IN THE MIDDLE OF LIFE”,
N. SUKHORUKOVA “MARIUPOL. NADIIA” AND T. BELIMOVA “BIZHENKA”)**

The article focuses on analyzing the diaries of the Ukrainian women, their personal experience of migration during the Russian-Ukrainian war, which began with the Revolution of Dignity November 21, 2013, or the Eurorevolution, Euromaidan, the place where the events developed. It is when the Ukrainian people protested against the then prorussian leadership and its rejection of the course towards the European integration. The Heavenly Hundred February 20, 2014 is the first hundred killed insurgents in this Revolution, which continued with war. Russians did not recognize their invasion of Ukraine. They annexed Crimea too quickly – March 18, 2014. Then the Donetsk region – April 7, 2014, criminally forming the separatist, puppet Donetsk People’s Republic and, April 27, 2014, the Luhansk People’s Republic. Therefore, we are currently witnessing the period of development of a new literature about the war, which seeks an academic attention in order to analyze its multigenre, reader reception, artistic and historical value, influence on the creation of the contemporary literary canon. The diary genre was the first, after poetry, to react to this genocidal war: The diaries of O. Kari, N. Sukhorukova, and T. Belimova attracted the attention of readers, scholars, film directors, and the European community. The genre of the diary is a vivid example of auto-documentary prose, which is provocative, extraordinary, relevant in its content, form and functions, constantly developing and acquiring new genre modifications. The post-colonial approach to the analysis of diaries’ texts as historical evidence makes it possible to talk about trauma, life in trauma, colonialism, colonizer, imperial thinking, violent imposition of a totalitarian regime.

Key words: Russian-Ukrainian war, autodocumentary prose, diary genre, postcolonial analysis, trauma.

Актуальність проблеми. «З 2014 року написано понад тисячу книжок на тему російсько-української війни, а з 24-го лютого 2022 року ця цифра стрімко зростає», – каже дослідниця й бібліотекарка Ганна Скоріна (Мимрук, 2023). Про війну пишуть не лише військові, волонтери, капелани, військові лікарі, а й цивільні, які пережили окупацію або просто бачили все на власні очі, й ті, хто змушені були мігрувати за кордон. Щоденники стали зручною формою, аби розказати правду, задовільнити потребу говорити, висповідатися, звернутися до світу за допомогою, привернути увагу, зафіксувати історичні події. Їх пишуть *військові* («Сліди на дорозі» Валерія Маркуса, «Іловайський щоденник» Романа Зіненка), *збирають оповідання-сповіді видавництва* (Booksha видали такий збірник під назвою “Ukraine war diary 2022”, «77 днів лютого» видавництва «Лабораторія»), *військові лікарі* («Синдром АТО. Нотатки

«Айболіта» Всеволода Стеблюка, «Ті, що стомилися боятися» Олександра Данилюка). Фіксують війну й *журналісти* («Деся поруч війна» Єлізавети Гончарової, «Я – свідок. Записки з окупованого Луганська» Валентини Торби, «Лютий 2022. Свідчення про перші дні вторгнення» журналісток Дар’ї Бури і Євгенії Подобної, «Маріуполь. Надія» Надії Сухорукової), *письменники* («Життя посеред життя» Ольги Карі, «Біженка» Тетяни Белімової, «Небо над Харковом: новини про переживання війни» Сергія Жадана), *дити* («Ви не знаєте, що таке війна» 12-річної дівчинки Єви Скалецької, яка з бабусею жила в Харкові й змушена була евакуюватися до Дубліна) (Курико, 2023).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідниця Марина Рябенко слушно розділяє мілітарну прозу на комбатантську (Рябенко, 2021), написану військовими (комбатант – це військовий, який захищає, воює або залиша-

ється в активному резерві» (Щокань, 2023)), і прозу цивільних авторів. Важливо для нас, що дослідниця доводить відмінність в мелодраматичному компоненті ветеранської прози, яка є «авторською спробою розповісти читачу про трагедію» (Рябченко, 2021), порівняно із некомбатантською мелодрамою, яка слідує формулі казки про Попелюшку, і говорить про неможливість гендерного поділу адресації текстів, адже відбувається поєднання «ендорфінних» і «адреналінових» жанрів (Рябченко, 2021).

Через значну різницю у пережитих авторами досвідах у своєму дослідженні ми також розмежуємо щоденники очевидців на свідчення військових/невійськових та вдаємося до гендерного розподілу текстів за авторством (написані жінками/чоловіками).

Об'єктом нашого дослідження є щоденники жінок-авторок, зокрема письменниці О. Карі «Життя посеред життя», журналістки Н. Сухорукової «Маріуполь. Надія» і письменниці Т. Белімової «Біженка».

Мета – дослідити через особистий досвід міграції авторок щоденник як автобіографічний текст, його функції, травматичний досвід, життя в травмі, антиколоніальну свідомість українців, спротив колонізатору і тоталітарному режиму.

Здавалося б, перебуваючи в ситуації постколоніалізму з 1991 року і рефлексуючи ще недавню травму колонізації наших дідів і прадідів, ми самі опинилися в дзеркалі тих подій, у химерному замкненому колі втрати пам'яті. Циклічність (повторюваність) історії відлунює симулякром втрати пам'яті, коли забування чи незнання історії спричинило її повторення.

Але це лише одна причина повторної часткової колонізації нашої країни. Головна ж – це все той же симулякр постколоніалізму як цілковитого явища. Весь цей час до Революції Гідності проблема Майдану «аналізується в руслі руйнування постколоніальної свідомості, виходу на політичну арену покоління ровесників незалежності. Для України це розрив пуповини з російським імперіалізмом, радянськими шаблонами й моделями розбудови влади», – каже дослідниця постколоніальної поетики Революції Гідності Н. Ковтонюк (Ковтонюк, 2015). Ми були на шляху постколоніалізму, на шляху «уведення української літератури в контекст постколоніальної критики» (Гундорова, 2014: 30), що «є одним з актуальних напрямків сучасних куль-

турних студій в Україні» (Гундорова, 2014: 30). І це була наша культурна й політична боротьба. Ми були на шляху, бо в дійсності мали симулякр постколоніального суспільства, яким маніпулювала московитська ідеологія, вміло інтегрована в усі гілки правління державою й між цивільним населенням зокрема. Провідну роль у цьому відіграли засоби масової інформації як одна із найдієвіших практик зміни свідомості й маніпуляції.

І новизна нашого дослідження полягає в тому, аби повною мірою відреагувати на появу сучасної військової літератури (зокрема, жанру щоденника), дослідити передумови її створення, контекст, художню й історичну цінність та показати симулякр постколоніальності. Ми прагнемо показати те, як життя в травмі декодує звичну для нас картину світу.

Надія Сухорукова – маріупольська журналістка. За її щоденником слідували читачі в мережі «Фейсбук», уривки з нього прозвучали під час виступу у Європарламенті міністра закордонних справ Латвії Едгарса Рінкевичса і на благодійному вечорі на підтримку України в Британії у виконанні британської акторки Грети Белламасіної. Була поставлена вистава за мотивами цього щоденника режисером Андрюсом Саулюсом (Вільнюський драматичний театр). Уривки з тексту друкувалися на платформі «Відкрита демократія» (Велика Британія), у виданнях «Голос Америки» (США), «New York Times» (США), «Українська правда» (Україна), «Frankfurter Allgemeine Zeitung» (Німеччина), «Bild-Zeitung» (Німеччина), «Freefiles» (Шотландія) тощо (Сухорукова, 2023: 175).

«Будь ласка, не забудьте про нас» – кажуть голоси у щоденнику письменниці. *«Розкажіть нам, як зараз живете ви. Що відчуваєте, що бачите довкола?»* (Сухорукова, 2023: 10). У апелюванні до нас прослідковується алюзія на С. Жаданове: *«Розкажи нам, навіщо спалили наше місто. Скажи хоча б, що зробили це не навмисно...»*.

З прологу щоденника починають говорити голоси тих, кого вже немає, – голоси пам'яті: *«Якщо довго не засинати, можна почути голоси тих, хто лишився в місті назавжди. Вони шепочуть із підвалів і руїн. Задихаються зі страху і виють з горя. Вони хочуть жити в Маріуполі, що був їхнім містом»* (Сухорукова, 2023: 9).

«Маріуполь. Надія» – це щоденник-сповідь, написаний авторкою від першої особи, тобто від «Я», як і належить цьому жанру. Навіть якщо автор розповідає не особистий, а колективний досвід і записує свідчення очевидців, то ці свідчення теж завжди будуть від першої особи як автобіографічні тексти про пережиті потрясіння. Найчастіше щоденники розповідають саме про катастрофи, найтяжчі моменти в житті, лихоліття, коли є потреба проговорити і таким чином позбутися болю, адже проговорена травма завжди легша. І «уведення категорії травми в постколоніальні студії означає не що інше, як поборошення амнезії щодо історії (індивідуальної та колективної)» (Гундорова, 2014: 33).

Сповідальність – це один із обов'язкових складників щоденникових текстів, що виражає потребу проговорити травму: «Саме своїм сповідальним змістом він (тут: щоденник – О. Я.) виводить нас до сакральної традиції» (Бовсунівська, 2009: 437). Щирість, відвертість сповіді ілюструється такими словами: «Біль минає тільки тоді, коли я його виговорюю. Я виговорюю його до вас. Потерпіть, будь ласка. Війна закінчиться. Вона закінчиться і всередині нас. Ми це витримаємо та переможемо. Ми – маріупольці. Ми – українці» (Сухорукова, 2023: 11).

Це також і щоденник-хроніка. Авторка намагається розповідати події послідовно, вказує дати і кількість днів, прожитих разом із її містом: «За десять днів війни з нього (з міста – О. Я.) зникла Душа»; «Жива. Вісімнадцяте березня дві тисячі двадцять другого року. Привіт, дорогесенькі! Я жива і тепер житиму довго. Моє місто вмирає болючою смертю. Двадцять днів я вмирала з ним. Я була в пеклі. Я не героїня, а звичайна людина, і вмирати мені було страшно» (Сухорукова, 2023: 74).

Щоденник-промова, щоденник-звернення, щоденник-відчай, щоденник-надія на порятунок: «У цьому пеклі залишилися люди, що не можуть вихати. Їх кинули всі. Люди ні в чому не винні, як і мій рудий Йосик. Не будьте боягузливими зрадниками. Будь ласка, навіть якщо ми не можемо врятувати Маріуполь, допоможіть урятувати маріупольців. Це сотні тисяч людей. Вони хочуть жити» (Сухорукова, 2023: 76).

«Маріуполь. Надія» написаний без попереднього плану, що є особливістю цього жанру. Неможливість побудувати план, сюжет тексту,

незнання наперед того, що буде далі і чи щоденник буде дописаний, тим більше, чи буде опублікований: «Я починаю свій маріупольський щоденник, і мені страшно. Я не впевнена, що зможу його закінчити» (Сухорукова, 2023: 13).

Властива щоденнику й іронія, навіть самоіронія, іронія єднання спільним горем: «У коридорі абсолютне єднання навіть серед тих сусідів, які раніше одне одного терпіти не могли» (Сухорукова, 2023: 15). Зміна цінностей: «Стовідсоткове порозуміння серед тих, хто обурювався, що тварини паскудять на вулиці. Тепер на це начхати. Наші українські коти й собаки – просто ідеальні» (Сухорукова, 2023: 15). Російська агресія посилює національний патріотизм: «Мерзенний карлик примудрився об'єднати всіх. Він досяг приголомшливих результатів лише за чотири дні. Люди відчували себе абсолютно єдиною нацією» (Сухорукова, 2023: 15).

Основним архетипом у тексті є місто, яке «перетворилося на зомбі». Маріуполь сакралізується й стає глибоким болем, стражданням, страхом смерті: «У ньому лишилися тільки ми. Живі люди в мертвому місті» (Сухорукова, 2023: 22). Фрейд міста персоніфікується, вбирає в себе менші персоніфіковані фрейми будинків: «Наш будинок оточують інші багатоповерхівки. Непівживі», дитячих майданчиків: «Вони стоять серед обгорілих будинків яскравим нагадуванням про мирне життя і нормальне дитинство» (Сухорукова, 2023: 37), дерев – усього навколо, що гине на очах від постійних зловісних обстрілів, болить і утворює травму.

Ототожнення міста-дому: «Ми з мамою підіймаємось на свій поверх щодня. Хочеться зберегти відчуття, що в нас є дім», міста-родича, міста-пам'яті, міста-болю, яке ніжно називати мають право тільки свої: «Марік – це тільки для своїх». Помираючи, місто живе в пам'яті авторки, уособлюється істоті: «Воно в гумових капцях спускається до моря старою бруківкою, повз будинок Гампера...» (Сухорукова, 2023: 25).

Алюзія на поезію С. Жадана повторюється і тут: «За що вбили наше місто?», – запитує Н. Сухорукова про Маріуполь як про найріднішу їй людину (Сухорукова, 2023: 56).

Травма стає життям, захирається в усі шпарини страхом, зусиллями вижити. Маріуполь – локус травми, де наближається смерть, змінюється свідомість і запахи: «Моє місто вже не

пахне морем. У нього тепер інший запах – запах горя і смерті». Авторка часто вдається до риторичних запитань: «Знаєте, як пахне горе? Воно пахне гаром, немитим тілом і оцтом, який ми додавали до кожної страви, щоб перебити запах тухлятини» (Сухорукова, 2023: 80).

Маріуполь героїзується, місто бореться, набуває монструозного вигляду, стає колоніальним *Іншим* у порівнянні з тими областями України, де йде життя, місто-герой – це місто смерті: «Уявіть, від початку березня світла не було в жодному маріупольському вікні. Місто стало темним. Сліпим від горя і страху» (Сухорукова, 2023: 111).

Життя в середині травми змінює ідентичності містян, повертає їх самих до себе: «Мені вистачило двадцяти днів, щоб стати зовсім іншою людиною» (Сухорукова, 2023: 145), «Минуло два тижні, а я вже не вірю, що колись було інше життя» (Сухорукова, 2023: 67), – каже авторка.

Щоденник «Маріуполь. Надія» – це щоденник-свідчення злочинів і геноциду української нації: «Саме 15 березня ми почули абсолютно нові звуки із симфонії смерті: два винятково потужні вибухи... Пізніше люди із селища біля Маріуполя розповіли, що по місту стріляли російські кораблі. Нас убивали із землі, з повітря і з моря. Нас убивали звідусіль. Моє місто послідовно перетворювали на руїни» (Сухорукова, 2023: 66). Щоденник, що фіксує історичні факти, стає важливим історичним документом доказів злочинів ворога і травми геноцидальної війни.

У місті-зомбі лишатися стало неможливо. Це означало померти. І досвід вимушеної міграції зі свого колонізованого ворогом міста став глибокою травмою усіх його містян: «Нас було шістнадцятеро людей. Ми виїжджали двома машинами. Це була надзвичайна розкіш. Яке щастя, що вони без шибок і з дірками від осколків! Інакше їх би відібрали. Ми виїжджали з міста в тиші. У цей час не прилетіло жодного снаряда. Це було затишшя перед бомбардуванням: за кілька годин русня скинула бомбу на драмтеатр» (Сухорукова, 2023: 71). Красиве місто, яке ходило в капцях, із міста-зомбі перетворилося на місто-привида, у якому лишилося ще так багато людей. Місто, у якому «щохвилини згадували про Бога», але «Бог пішов із Маріуполя? ...Він злякався того, що побачив» (Сухорукова, 2023: 51).

«Роман травми виростає з аналізу травм, таких як рабство, вимушена міграція, расизм, геноцид, руйнування роду, розрив поколінь, душевне та фізичне насильство тощо. Часто в основі таких романів лежить свідчення про пережите лихо, а оповідь передає ситуацію крайнього напруження...» (Гундорова, 2014).

Як головна героїня в «Маріуполь. Надія» змушена покинути рідне місто, так і в фейсбук-щоденнику «Біженка» авторка евакуюється з дітьми з Києва і розповідає про свій екзил у Австрії і про долі інших жінок-біженок, які змушені були тікати від війни в Україні й для яких прихистком стала Австрія: «Із першого дня я вела щоденникові записи. Нотувала все, що бачила, із чим стикалася. Напевно, такою була індивідуальна реакція на стрес. Не секрет, певно, що життя українських біженців дуже непросте, попри те, що вони перебувають у відносній безпеці», – розповідає авторка (Белімова, 2023).

«Біженка. Нотатки на полях війни» Т. Белімової різниться від «Маріуполь. Надія» Н. Сухорукової нарративом: «Біженка» розповідає про екзил, про те, як новоприбулим до Австрії оформити необхідні документи, дітей до школи, отримати соціальне житло, про ключові події тих днів в Україні, адаптацію в Австрії й історії жінок-біженок. У «Маріуполь. Надія» світ замкнений в локусі міста, декількох будинків і підвалів, де ховалися герої. І значно підсилений хронотоп дороги (за Бахтінім) – наміри й потреба виїхати з міста.

Помітна бінарна опозиція в цих щоденниках у: дім/екзил, Україна/Австрія, постійна напруга, невизначеність (саспенс) і спокійніша тональність оповіді, небезпека/умовна безпека, міграція/адаптація, особистий досвід/особистий і колективний, непланова структура щоденника/чітка й продумана композиція із дванадцяти есе.

«Біженка. Нотатки на полях війни» – це грант на книжку із дванадцяти есеїв («Блу Кард», «Віра», «Шлях додому», «Червоний Хрест», «Школа», «Інтеграція», «Здоров'я», «Любов», «Надії», «Синдром біженця») про українських біженців, що Т. Белімова виборола в мистецькій програмі «Ukraine-Hilfe» від Міністерства культури та спорту Австрії (Bundesministerium Kunst, Kultur und Sport Österreich), про життя у вимушеному екзилі, які авторка розміщувала

на спеціально створеній сторінці Фейсбуку протягом трьох місяців. Два есе з них – про Україну. Десять – про Австрію. Усі есе одразу перекладалися німецькою (Янцелевич, 2023).

Це соціально-побутовий щоденник, щоденник-путівник для біженців, щоденник-свідчення, щоденник-привернення уваги австрійців до України. У ньому менше емоційності, ніж у щоденнику Н. Сухорукової:

– є факти про Україну і російські злочини: *«розбомбили вицент Ірпінь, Гостомель, Ворзель, Бучу. Російські ДВРГ постійно заходили в Київ. Кілька разів проривалися на танках до Оболоні. Давили людей на вулицях, чавили автівки»*. 4 березня, як виїздили з Києва, авторка пише про затори, що *«нестало Вінницького аеропорту – розбомбила ворожа авіація. Обстріл залізничного вокзалу 8-го квітня в Краматорську. Зруйновані будинки на Оболоні й Виноградарі, збита ракета над Позняками. 29 липня українських військовополонених просто заживо спалили у Оленівці на Донеччині»* (Белімова, 2023):

– історії біженок – Віки із Херсона: *«16 вересня Херсон ще був окупований...»*, Каті – науковиці й викладачки з Кременчуцького університету, яка не дійшла до ТРЦ, що й врятувало їй життя» (Белімова, 2023);

– Австрію і проблеми адаптації: *«Ти в чужій країні, тут усе працює не так, як ти звик, плюс мовний бар'єр, не знаєш що робити, немає в кого запитати. Біля Червоного хреста біженці з Пакистану, Сомалі, значно менше чеченців. Там можна взяти хліб, мюслі, якусь крупу, пакет сухих дріжджів, а от овочі чи фрукти прив'язі їй надгнели, їх потрібно обрізати. Найстрашніший сон кожного біженця – захворіти й опинитися в лікарні»* (Белімова, 2023);

– причини повернення біженців додому: *«У чужій країні неможливо отримати роботу за фахом, <...> стосунки, родичі, домашні тварини, матеріальні прив'язки, дім, емоційний стан»* (Белімова, 2023);

– втрату ідентичності, синдром біженця: *«Почуття провини, розмивання ідентичності або її нівелювання. Коли біженка прибуває у нову країну, увесь її попередній соціальний і професійний, а часом і побутовий досвід лишається десь позаду»* (Белімова, 2023).

Усе це накопичує травматичний досвід, поглиблює травми, які можуть частково ретрав-

матизуватися проговоренням: *«У Анін будинок на Салтівці влучив снаряд. Напевно, вона розповідала цю історію багато разів, минуло вже пів року»*, бо оповідь про зруйнований дім була без емоцій, як пише авторка. Помітна потреба говорити, аби «не стати колонізованою лінгвістично» через мовчання, непроговорення, неможливість бути почутими і зрозумілими (Гундорова, 2014).

«Є усвідомлення того, що ми проживаємо унікальний період української історії, бо ми є новітнім екзилем, на жаль. І такі речі, безумовно, слід ретельно фіксувати для майбутніх поколінь», – каже письменниця (Янцелевич, 2023).

«Біженка» – це ще й літературний щоденник, який, «залишаючись особистим, суб'єктивним, навіть інтимним та сповідальним, у той же час призначений на ще прижиттєве видання, хоча, треба сказати, не завжди ідея видання закладена вже в первісну цільову настанову, частіше намір друкувати свій щоденник визріває поступово» (Бовсунівська, 2009: 440).

Щоденник О. Карі «Життя посеред життя» – це особистий щоденник журналістки, письменниці – очевидиці життя в воєнному Києві після початку повномасштабної війни 24-го лютого 2022 року. Це емоційний, відвертий, щирий, сповнений болю й сумнівів «як правильно?», «лишатися, чи виїздити?» і постійного «як ти?» хронологічно побудований текст.

Попри присутню фрагментарність, О. Карі веде оповідь датовано, фіксуючи важливі побутові й історичні зміни, розповідаючи про друзів, батьків, людей навколо. Географічна складова частина щоденника – Київ, Чернігів (місто дитинства), Маріуполь, Херсон, Бородянка.

Травма колонізації українських міст, зокрема Маріуполя, у тексті – це фізична колонізація і рани – «як індивідуальні, так і країни загалом, рани руйнувань» (Гундорова, 2014), коли *«17 березня У Маріуполі розбомбили театр, де ховалися люди...»* (Карі, 2022: 124). Колонізація Бобровиці: *«Наразі там, у підвалі, кількома родинами люди ховаються від артилерійських обстрілів і бомб, що стирають саму Бобровицю з лиця землі»* (Карі, 2022: 46). *«Бородянка – із тим котиком, полив'яним півником і шафкою, яка тримається, – це місто дивовижних символів незламності та витримки»* (Карі, 2022: 46).

У тексті показана фізична колонізація тіла, «наявність двох часових планів (щойно і зараз), подвійна точка зору письменника на події (вагання у пошуку істини)» (Бовсунівська, 2009: 435). Тут і зараз – «це коли ти дрижиш, сидячи на підлозі у сховищі, від страху і гуркоту над головою і страх – це єдине, що ти можеш прожити, відчутти і перетравити, якщо, звісно, він не перетравить тебе першим» (Карі, 2022: 107); коли «Чернігів, як і Київ, розсипався на тисячу дрібних острівців, сполучення між якими уже не існувало» (Карі, 2022: 137), а є тільки «день сьогоднішній», бо «думки про майбутнє моторошні й непевні».

Авторка розкрила колонізацію країни, кожного її міста, де виють «сирени по кілька разів на добу і розривають небо навпіл, чорніють згарища столичних передмість» і людей, коли «земля нехотя вивертає нутроці й повертає людям їхніх розтерзаних, закатованих рідних для моторошних процедур упізнання» (Карі, 2022: 185).

Т. Гундорова зазначає, що «з погляду семіотичного тіла, жінка та нація виступають у романі травми кодами одного порядку» (Гундорова, 2014).

Насильницька колонізація Чернігова, аби зруйнувати його життєздатність і колонізувати тим самим людську свідомість, яка німіє від страху: «11 березня. У Чернігові нема світла, води, тепла. 120 (там її батьки)», «12 березня. Війна тепер сниться щоночі» (Карі, 2022: 121).

«Сучасні студії травми загалом спираються на фройдівську репресію, повторення, пригадування і пропрацювання травматичної події. Втрата, яка має травматичний ефект, стосується якогось об'єкта, що ним може бути історія, батьківщина, нація, а не лише, скажімо, як це традиційно буває, батько чи коханий(а)», – завважує дослідниця Т. Гундорова (Гундорова, 2014).

Почуття провини і недостатнього страждання, як і в щоденнику Н. Сухорукової «Маріуполь. Надія»: «Весна цього року наскрізно пропахчена почуттям провини. Провини майже за все: за те, що поїхала, за те, що лишилася, за те, що вмовила їхати або навпаки» (Карі, 2022: 51).

Іронія в тексті подається як самозахист, спротив депресивному життю в середині травми: «За кілька днів у «Ле Сільпо» на полицях із побутовими товарами, де до війни продавали виключно органічні екопрокладки з сер-

тифікованої бавовни за ціною крила «Боїнга» та доглядову косметику за цінами паризького д'юті-фрі, раптом вигулькнули й дешевенький наповнювач для котячого туалету, і звичайні прокладки, шампуні, креми для тіла та обличчя, гелі для душі, зубні пастки й найзвичайнісінький туалетний папір» (Карі, 2022: 100). Окрім щирості, правдивості, іронії, Т. Бовсунівська зазначає, що щоденникам властива й «естетична категорія <...>, яка може зупинитися перед непослідовністю, слабкістю, лякливістю і соромливістю; простота /звичайність; інтимність оповіді; фрагментарність і умовчання» (Бовсунівська, 2009: 440).

О. Карі багаторазово звертається до естетичної категорії й колонізації естетики. Наприклад, Н. Сухорукова єдине, що вивезла в своїй сумочці з Маріуполя, – це майже пуста пляшечка із-під парфумів. Для героїні «Життя посеред життя» «потерта пляшка парфумів» сакралізується, бо «важить для мене (для героїні) більше, ніж для будь-якого затятого колекціонера». Патерн пляшечки парфумів стає спомином, травмою пам'яті про дім, «бо пахоці з неї нагадують той жовтогарячий чернігівський жовтень, гостинний і рідний Чернігів, домашній солодкий виноград прямо з лози, полохливих котиків» (Карі, 2022: 46).

Хронологія буденності, хронологія подій у щоденнику О. Карі: «Перед цим на Оболоні відкрилася перша і єдина кав'ярня. Десь на другий тиждень від початку війни у центрі міста працював місцевий улюбленець, легендарний кримськотатарський ресторан «Мусафір» (Карі, 2022: 55).

Властива жіночим текстам деталізація побуту: «Черги ставали повсюдними – люди шикувалися по ліки, по хліб, до магазинів, до кіосків, по гуманітарну допомогу» (Карі, 2022: 95), «Мама сказала – і я підкупуваю котячий корм, туалетний папір, продукти, які можуть зберігатися щонайменше кілька років і потребують мінімум часу для приготування. Я купую соняшникову олію, крупи, мед, фініки, каву – із прицілом і на тривалу війну, і на її переможне завершення» (Карі, 2022: 212).

Хронологія дат: «У перші ж дні після початку війни в центрі відновив роботу гастрономічний супермаркет «Ле Сільпо», «14 березня. Зранку так бабахнуло, що коти попадали зі своїх лежанок». Єдиний хронотоп

часу, місця й простору (за Бахтінім): *«На війні не існує слова «завтра»».*

Надія Сухорукова теж писала про страшне завтра. О. Карі каже так: *«Щодо «завтра», то це ще навіть гучно сказано, бо насправді на війні навіть «сьогодні» вимірюється хіба що коротеньким відтинком «тут і зараз. І що ближче лінія фронту, то коротіший цей відтинок»* (Карі, 2022: 105).

Внутрішній стан героїні й почуття: *«17 березня, а новин від батьків немає, і, як заспокійливе, – ліпити вареники і читати книжки. Звикання до травми через довге перебування в такому стані: «На 35-й день війни ти вже лежиш на ліжку із книгою під гупання ППО».* Гіперболізоване відчуття всього звичайного через травму й втрату попереднього життя, що поділилося на полярне «до» і «після»: *«Ні, ця кава про відчуття свободи, про місто й затишок, про легкість і впевненість у завтрашньому дні»* (Карі, 2022: 50).

І така невпевненість і підсилення травми – від очікування, коли це припиниться, до страху колонізації/окупації – підштовхує до потреби завжди бути готовими до евакуації: *«Тривожні наплічники від 24 лютого стоять у коридорі, зібрані, готові до сценарію швидкої втечі чи евакуації. Котячі переноски там само, зібрані, готові до пасажирів»* (Карі, 2022: 44).

Біль і висока емоційна напруга призводять до зміни семантики звичних понять, адже змінюється їхнє призначення і асоціації з цими поняттями теж змінюються. Так, наприклад, стають архетипними валіза й шафа: *шафа* – поняття дому, попереднього життя, символ щастя, радості, добробуту і того, що лишається в минулому й ніколи не поміститься в валізу героїні, якщо їй доведеться мігрувати: *«Звісно, можливості коридорної шафи трохи перевищують місткість тривожної валізки»* (Карі, 2022: 44).

Відчутна інтимність щоденника О. Карі як автобіографічного жанру: *«Уже два дні я нарешиш сплю без ліфчика. Сил уже нема його терпіти», «Я тепер фарбуюся щодня, навіть якщо сиджу вдома. Це моя медитація, моє заспокійливе», «Виявляється, є речі набагато, набагато гірші за смерть... (про згвалтування)»* (Карі, 2022: 132).

Тож, аналізуючи досвіди міграції на прикладах щоденників трьох українських авторок, ми бачимо, попри їхнє різне географічне розташування (Маріуполь, Австрія, Київ), схожий досвід життя в травмі, коли все навколо поділяється на «до» і «після» і травмує до фізичного, а не метафоричного болю, коли травма поглинає і кожне місто, й населений пункт нашої країни, і всі звичні побутові речі, й предмети, які змінюють своє семантичне наповнення, асоціюються із щасливим минулим в опозиції до жахливого теперішнього і стають локусом болю, втрати, пам'яті й травми, коли постійно переслідують стигми і ми не можемо об'єктивно відрефлексувати події. Навіть екзил є лише умовною безпекою і сам по собі не здатен позбавити травматичного досвіду.

Переживати травму війни, відрефлексувати її, як травми попередніх двох воєн, Голокосту, Чорнобиля, проговорювати їх складно. Ми будемо проходити цей процес ретравматизації ще довго, бо війна – це ще й травма голоду і чорнобильська травма «рудого лісу». «Сучасні студії травми особливо наголошують на тому, що травма означає не так болісну подію, як її трансмісію – відлуння, передачу через покоління, в інші місця й інші часи», – зауважує Т. Гундорова (Гундорова, 2014).

Для реалізації катарсисної дії розповіді про травму автори пишуть щоденники, які фіксують не вигадані, а правдиві події з життя письменників і їхнього оточення. І саме цей жанровий різновид автобіографічної прози найшвидше реагує на історичні події й фіксує їх із особистої й суб'єктивної точки зору авторів. Щоденники очевидців дають змогу дослідити травматичні події. Студії травми – це повернення до історії, свого роду, коріння, пам'яті, які вороги намагаються знищити, змусити нас мовчати, колонізуючи лінгвістично, спотворюючи дійсність дезінформацією про російсько-українську війну. Перспективи подальших досліджень полягають у детальнішому аналізі цих текстів, адже їхня кількість зростає і жанр щоденника є передумовою появи текстів інших жанрів – повістей, романів, які потребують набагато більше часу й зусиль, аби відрефлексувати й описати пережитий досвід.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белімова Т.В. Біженка. 2023. URL: https://www.facebook.com/p/%D0%91%D1%96%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0-Kriegsvertriebene-100088318967982/?paipv=0&eav=Afb7yk0NSHOA07ofRemsq5EJkIYmxmkMBFy9dAzV25DeqQg8ygVB5CcPZNbHMITQACE&_rdr (дата звернення: 25.09.2023).
2. Бовсунівська Т.В. Теорія літературних жанрів: жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 519 с.
3. Гундорова Т.І. Майдан як симптом: травма, рана і крипта. 2014. URL: <https://krytyka.com/ua/community/blogs/maydan-yak-symptom-travma-rana-i-krypta> (дата звернення: 28.09.2023).
4. Гундорова Т.І. Постколоніальний роман генераційної травми та постколоніальне читання на сході Європи. *Постколоніалізм. Генерації. Культура* / за ред. Т. Гундорової, А. Матусяк. Київ : Лаурис, 2014. 336 с.
5. Буктрейлер на книгу О. Карі «Життя посеред життя» / *КЗ Липовецька публічна бібліотека*. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3scBt23M41s> (дата звернення: 28.09.2023).
6. Куріко В. Вісім із половиною років пам'яті: щоденники російсько-української війни від 2014 до сьогодні. 2023. URL: <https://chytomo.com/visim-iz-polovynoiu-rokiv-pam-iati-shchodennyky-rosijsko-ukrainskoi-vijny-vid-2014-j-do-sohodni/> (дата звернення: 26.09.2023).
7. Карі О. Життя посеред життя. Київ : Yakaboo Publishing, 2022. 216 с.
8. Ковтонюк Н.П. Смысловый концепт как код прочтения дискурса Майдану. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. Вип. 1. С. 347–358.
9. Мимрук О. Воєнна література – тепер це і є укрусчліт. 2023. URL: <https://chytomo.com/voienna-literatura-teper-tse-i-ie-ukrsuchlit/> (дата звернення: 27.09.2023).
10. Рябченко М.М. Мелодраматичний компонент у сучасній українській комбатантській прозі. 2021. URL: <https://slavopolit-letters.pl/wp-content/uploads/2022/01/Марина-Рябченко-Мелодраматичний-компонент-у-сучасній-українській-комбатантській-прозі.pdf> (дата звернення: 26.09.2023).
11. Сухорукова Н. Маріуполь. Надія. Київ : Лабораторія, 2023. 224 с.
12. Щокань Г. «У книгах військових нема урапатріотизму й пафосу» – дослідниця воєнліту Марина Рябченко – Рябченко М. 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/01/15/252323/> (дата звернення: 27.09.2023).
13. Янцелевич О.С. Тетяна Белімова: ми проживаємо унікальний період історії, бо ми новітній екзил, на жаль. 2023. URL: <http://bukvoid.com.ua/events/interview/2023/03/03/130213.html> (дата звернення: 26.09.2023).

REFERENCES:

1. Belimova, T.V. (2023). Bizhenka [A refugee]. Retrieved from: https://www.facebook.com/p/%D0%91%D1%96%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0-Kriegsvertriebene-100088318967982/?paipv=0&eav=Afb7yk0NSHOA07ofRemsq5EJkIYmxmkMBFy9dAzV25DeqQg8ygVB5CcPZNbHMITQACE&_rdr.
2. Bovsunivska, T.V. (2009). *Teoriia literaturnykh zhanriv: Zhanrova paradyhma suchasnoho zarubizhnoho romanu* [Theory of literary genres: Genre paradigm of the modern foreign novel]: pidruchnyk. Kyiv: Kyivskyi universytet.
3. Hundorova, T.I. (2014). *Maidan yak symptom: travma, rana i krypta* [Maidan as a symptom: trauma, wound and crypt]. Retrieved from: <http://krytyka.com/ua/community/blogs/maydan-yak-symptom-travma-rana-i-krypta>.
4. Hundorova, T.I. (2014). *Postkolonialnyi roman heneratsiinoi travmy ta postkolonialne chytannia na skhodi Yevropy. Postkolonializm. Heneratsii. Kultura* [The Postcolonial Novel of Generational Trauma and Postcolonial Reading in Eastern Europe. Postcolonialism. Generations. Culture]. za red. T. Hundorovoi, A. Matusiak. Kyiv: Laurus.
5. Buktreiler na knygu O. Kari Zhyttia posered zhyttia [Book trailer on the Book O. Kari *Life in the Middle of Life*]. (2023). *KZ Lypovetska publiczna biblioteka*. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=3scBt23M41s>.
6. Kuryko, V. (2023). *Visim iz polovynoiu rokiv pamiati: shchodennyky rosiisko-ukrainskoi viiny vid 2014 do sohodni* [Eight and a half years of memory: diaries of the Russian-Ukrainian war from 2014 to today]. Retrieved from: <https://chytomo.com/visim-iz-polovynoiu-rokiv-pam-iati-shchodennyky-rosijsko-ukrainskoi-vijny-vid-2014-j-do-sohodni/>.
7. Kari, O. (2022). *Zhyttia posered zhyttia* [Life in the midst of life]. Kyiv : Yakaboo Publishing.
8. Kovtoniuk, N.P. (2015). *Smyslovyi kontsept yak kod prochyttannia dyskursu Maidanu* [Semantic concept as a code for reading the Maidan discourse]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. Vyp. 1. S. 347–358.
9. Mymruk, O. (2023). *Voienna literatura – teper tse i ye ukrsuchlit* [Military literature – now it is ukrsuchlit]. 2023. Retrieved from: <https://chytomo.com/voienna-literatura-teper-tse-i-ie-ukrsuchlit/>.
10. Riabchenko, M.M. (2021). *Melodramatychnyi komponent u suchasni ukrainskii kombatantskii prozi* [Melodramatic component in modern Ukrainian combatant prose]. Retrieved from: <https://slavopolit-letters.pl/wp-content/uploads/2022/01/Марина-Рябченко-Мелодраматичний-компонент-у-сучасній-українській-комбатантській-прозі.pdf>.
11. Sukhorukova, N. (2023). *Mariupol. Nadiia* [Mariupol. Hope]. Kyiv: Laboratoriia.
12. Shchokan, H. (2023). *U knykhakh viiskovykh nema urapatryotyzmu y pafosu – Riabchenko M.* [There is no urapatryotism and pathos in military books – Ryabchenko M.]. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/01/15/252323/>.
13. Iantselevych, O.S. (2023). *Tetiana Belimova: my prozhyvaiemo unikalnyi period istorii, bo my novitnii ekzyl, na zhal.* [Tetyana Belimova: we live in a unique period of history, because we are the latest exile, unfortunately]. Retrieved from: <http://bukvoid.com.ua/events/interview/2023/03/03/130213.html>.